

Laudatio pentru Domnul dr. Tiberiu Schatteles, cu ocazia lansării cărții *The Jews of Timisoara*

Getta Neumann

Este o onoare și o mare bucurie să pot fi prezentă la lansarea cărții în versiunea engleză a prietenului meu Tiberiu Schatteles. Este o prietenie care se întinde peste două generații, a mea și a părinților mei. Tatăl meu, rabinul dr. Ernest Neumann, a fost profesor la Zsidlic, Liceul Israelit, ani în care frecventai școala ca elev. Îl evoci în carte ca profesor, rabin și prieten care a sprijinit munca ta de cercetare istorică. Suntem legați și prin Agnes și familia ei, Borgida, coproprietari ai celei mai cunoscute librării din oraș, înființate încă în 1895. Mamele noastre erau vecine și prietene apropiate, iar tu, Agnes, mi-ai povestit că ai făcut baby-sitting pentru mine, când eram fetiță. Aș mai putea enumera numeroase exemple de tot ce avem în comun și de toți cei care ne erau sau ne sunt dragi, dar fac un salt mare și ajung la momentul de acum 6-7 ani, când am primit manuscrisul cărții în engleză. L-am citit pe nerăsuflăte, captivată de povestea comunității timișorene, și am hotărât să fac tot ce îmi stă în puter, pentru ca această carte să vadă lumina tiparului. Ne-am zbatut, nu a fost ușor, am reușit!

Am fost, desigur, impresionată de documentarea minuțioasă, analiza fină și de vederea de ansamblu a evenimentelor în interacțiunea lor, dar cu adevărat cucerită am fost de pasiunea de care este pătrunsă lucrarea. Este o poveste, cu cuvintele lui Amos Oz, „de dragoste și întuneric”. De la bun început, declari că scrii prin optica unui evreu din Timișoara și a unui expatriat. Nu pretinzi că ai scrie *sine ira et studio*, nu, scrii prin prisma și cu sensibilitatea unui evreu cu amintiri minunate, dar și neplăcute despre oraș. Într-un interviu pe care l-ai dat anul trecut la lansarea cărții la Timișoara, admiți că motorul principal al acestei imense întreprinderi de cercetare și redactare a fost nostalgia. Ai formulat foarte frumos: „Sufletul nu mi-a rămas în oraș, dar orașul mi-a rămas în suflet.” O afecțiune tentată de amărăciune, căci afecțiunea nu era întotdeauna reciprocă. Ești un insider, cineva care are o cunoaștere intimă a topografiei locului cu toată încărcătura ei emoțională de trăiri personale, pentru că în orașul tinereții tale, alături de părinți și rude, erau o sumedenie de oameni cu care aveai afinități profunde, printre ei, personalități care și-au lăsat amprenta în cultura orașului. Vermes Erno, unul din conducătorii sioniști, Deznai Victor, primul director al

Liceului Israelit, urbanist, Schwarz Oscar, cu publicații de istorie, Gheorghe Bleyer, arhitect de renume, foștii colegi de la Zsidlic și mulți alții.

Dragostea ne face vulnerabili, iar atunci când istoricul Schatteles ne relatează despre anii de „întuneric”, despre manifestări antisemite sau măsuri antievreiești, evreul Schatteles suferă și nu se sfiește să devină ironic, chiar caustic. Un exemplu (p. 361, ediția română): În 1940 a ieșit decretul care ordona concedierea personalului evreiesc din toate organizațiile industriale și comerciale. Problema era că mulți administratori și ingineri nu puteau fi înlocuiți cu oameni capabili și calificați. Atunci s-a creat sistemul dublării, adică evreul își continua munca, fiind „dublat” de o persoană care ar fi trebuit să învețe meseria. Iată comentariul tău despre funcționarea acestui sistem. „Nu se știe prea mult despre progresele profesionale făcute de dubluri, dar toți cei care au trăit acele timpuri știu că ei erau foarte disciplinați: nu lipseau niciodată de la locul de muncă în ziua de plată, când încasau echivalentul a 75% din salariul *evreului lor*”. În schimb, te bucuri când ai ocazia să constăți că sprijinul pentru Garda de Fier a scăzut la Timișoara mult mai devreme decât în multe alte regiuni din țară sau că stațiile C.F.R. din toată țara refuzau trimiterea coletelor pentru cei deportați în lagăre de muncă, cu excepția stației Timișoara. Aceste exemple ne conduc la celălalt motiv principal care, alături de cel al nostalgiei, te-a determinat, așa cum mărturisești, să te străduiești să salvezi istoria comunității: acesta este specificul Timișoarei.

Spiritul de deschidere spre celălalt al Timișoarei este proverbial, dar rari au fost aceia care au știut să-i îndepărteze aura mistică și să-i pătrundă originea. Procesul de maghiarizare din timpul Concordatului a fost îmbrățișat cu entuziasm de evreii care, identificându-se ca maghiari de religie mozaică, sunt bine integrați și respectați de celelalte etnii. Din nou găsești un mod pregnant, original, să ne faci să ne imaginăm situația, de parcă am fi contemporanii evenimentelor de la începutul secolului al XX-lea. La inaugurarea în 1906 a sediului Comunității, o clădire impozantă, realizată după planurile arhitectului Leopold Baumhorn, participă reprezentanți ai oficialităților „... iar apartenența etnică a acestor demnitari a fost semnificativă pentru orașul din timpul Concordatului. Astfel, prefectul Gregor (Gergely) Kabdebo era de origine armenescă; numele slav al adjunctului său, Sando Ioanovici, a fost și el o oglindire a caracteristicilor etnice ale zonei; primarul Károly Telbisz avea rădăcini

bulgare și catolice, iar notarul-șef Josef Geml era un german din localitate, la fel ca și șeful poliției, Rudolf Bandl.” Devine evident că într-un asemenea conglomerat etnic, evreii își aveau locul printre celelalte naționalități, într-un echilibru numeric și ponderal. Conform unui recensământ după religie din 1900, „israeliții” constituiau 11,66% din totalitatea populației, ocupând locul trei ca mărime, după germani și unguri. Iată originea respectului reciproc între etnii, secretul coexistenței pașnice. Încă ceva deosebit, între paranteze: jonglezi cu cifrele și reușești să le dai viață, în așa fel, că până și statisticile devin o lectură pasionantă.

Aș vrea să remarc încă un lucru: ai talent de scriitor. Cititorul este mereu antrenat într-un dialog imaginar și pus în fața invitației de a-și face o părere, de a lua poziție. Narațiunea are un ritm viou, nu e niciodată seacă. De pildă, măsurile antievreiești nu sunt enumerate ca într-un Monitor oficial sau un cod de legi sau... o carte de istorie obișnuită. Ne inviți să te însoțim la o plimbare în oraș și descrii ce vezi - consecințele acelor măsuri infame -, iar noi devenim conștienți ce însemna să fii evreu pe atunci, ne întrebăm cum s-or fi simțit evreii ostracizați și discriminați și, mai cu seamă, cum s-au simțit ne-evreii? (pp. 385-386)

Toate acestea și încă altele fac ca această carte de istorie să fie ieșită din comun, o carte incontournableă pentru istorici și totodată o lectură fascinantă pentru cititorii neavizați.